

**GLOBALLASHUV SHAROITIDA OLIY TA'LIM VA ISHLAB
CHIQRISHNING O'ZARO SAMARALI ALOQALARINI BOSHQARISH.****Xalmuratova Dilnoza Abdullayevna***Oriental universiteti "Ta'lim menejmenti"**yo'nalishi magistranti***Safarov Alisher Yunusaliyevich***"Biznes va boshqaruv" kafedrasi dotsent v.b.*

Annotatsiya: Ushbu maqolada globallashuv jarayonlarining oliy ta'lim tizimiga ta'siri va zamonaviy iqtisodiyot sharoitida OTM hamda ishlab chiqarish korxonalari o'rtasidagi hamkorlikni boshqarish mexanizmlari tadqiq etilgan. Tadqiqotda "Uchlik spiral" (Triple Helix) modeli va dual ta'lim tizimining kadrlar raqobatbardoshligini oshirishdagi o'rni tahlil qilingan. Shuningdek, ta'lim, fan va ishlab chiqarish integratsiyasini takomillashtirish bo'yicha amaliy taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: Globallashuv, oliy ta'lim, ishlab chiqarish, integratsiya, innovatsion iqtisodiyot, Triple Helix, dual ta'lim, kadrlar raqobatbardoshligi, ta'lim menejmenti.

Аннотация: В данной статье исследуется влияние процессов глобализации на систему высшего образования и механизмы управления сотрудничеством между вузами и производственными предприятиями в условиях современной экономики. В исследовании проанализирована роль модели «Тройной спирали» (Triple Helix) и системы дуального образования в повышении конкурентоспособности кадров. Также разработаны практические предложения и рекомендации по совершенствованию интеграции образования, науки и производства.

Ключевые слова: Глобализация, высшее образование, производство, интеграция, инновационная экономика, Triple Helix, дуальное образование, конкурентоспособность кадров, менеджмент в образовании.

Abstract: This article examines the impact of globalization processes on the higher education system and the mechanisms for managing cooperation between higher education institutions and industrial enterprises in the modern economy. The study analyzes the role of the "Triple Helix" model and the dual education system in increasing the competitiveness of personnel. Furthermore, practical proposals and recommendations have been developed to improve the integration of education, science, and industry.

Keywords: Globalization, higher education, production, integration, innovative economy, Triple Helix, dual education, competitiveness of personnel, education management.

KIRISH

Zamonaviy dunyoda globallashuv jarayonlari va texnologik taraqqiyotning shiddatli sur'atlari davlatlarning iqtisodiy qudratini belgilovchi omillarni tubdan o'zgartirib yubordi. Bugungi kunda mamlakatning raqobatbardoshligi nafaqat moddiy resurslar, balki yuqori malakali inson kapitali va innovatsiyalarni yaratish qobiliyati bilan o'lchanmoqda. Ushbu kontekstda oliy ta'lim tizimi va real iqtisodiyot tarmoqlari (ishlab chiqarish) o'rtasidagi o'zaro samarali aloqalarni boshqarish davlat strategik taraqqiyotining markaziy vazifasiga aylandi. Globallashuv sharoitida bilimlarning tez eskirishi va yangi texnologiyalarning kirib kelishi oliy ta'lim muassasalaridan faqatgina nazariy bilim berishni emas, balki amaliy ko'nikmalarga ega, ishlab chiqarish muammolariga yechim topa oladigan kadrlar yetkazib berishni taqozo etmoqda.

O'zbekiston Respublikasida Oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasida belgilanganidek, ta'lim sifatini oshirishning eng maqbul yo'li — ta'lim, ilm-fan va ishlab chiqarishning uzviy integratsiyasini ta'minlashdir. Biroq, amaliyotda oliy ta'lim va ishlab chiqarish o'rtasidagi aloqalar ko'pincha rasmiy xarakterda bo'lib, real iqtisodiy samaradorlikka xizmat qilmay qolmoqda. Ishlab chiqarish korxonalarining zamonaviy ehtiyojlari bilan universitetlarning o'quv dasturlari o'rtasidagi "uzilish" (mismatch) nafaqat kadrlar tanqisligiga, balki innovatsion faollikning susayishiga ham sabab bo'ladi. Shu sababli, ushbu ikki tizim o'rtasidagi munosabatlarni boshqarishning yangi, moslashuvchan va samarali mexanizmlarini ishlab chiqish dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Mazkur maqolaning maqsadi — globallashuv sharoitida oliy ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasini boshqarishning nazariy asoslarini o'rganish va mavjud muammolarga innovatsion yechimlar taklif etishdan iborat. Kirish qismida ta'kidlanganidek, samarali boshqaruv mexanizmi nafaqat universitetlarning moddiy bazasini yaxshilash, balki biznes va ta'lim o'rtasidagi o'zaro manfaatli sheriklik madaniyatini shakllantirishni ham qamrab olishi lozim. Maqolada taklif etilayotgan yondashuvlar oliy ta'lim muassasalarining xalqaro reytinglardagi o'rnini mustahkamlash va mamlakat iqtisodiyotini barqaror rivojlantirish uchun ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Globallashuv sharoitida ta'lim va biznes hamkorligi masalasi zamonaviy iqtisodiy va pedagogik tadqiqotlarning diqqat markazida bo'lib kelmoqda. Ushbu sohadagi eng fundamental nazariyalardan biri Genri Iskovich va Loyet Leydesdorf tomonidan ilgari surilgan Uchtalik spiral modeli hisoblanadi. Ushbu konsepsiyaga ko'ra, innovatsion rivojlanish davlat, universitet va sanoat o'rtasidagi o'zaro aloqalarning sinergiyasi natijasida yuzaga keladi. Xorijiy adabiyotlarda, xususan, Yevropa va AQSh tadqiqotchilarining

ishlarida oliy ta’lim muassasalari nafaqat bilimlar maskani, balki iqtisodiyotning innovatsion dvigateli sifatida talqin etiladi.

MDH mamlakatlari va mahalliy olimlarning izlanishlarida esa asosiy e’tibor ta’lim va ishlab chiqarish integratsiyasining tashkiliy-huquqiy va iqtisodiy mexanizmlariga qaratilgan. Tadqiqotchilar ta’lim klasterlarini tashkil etish, dual ta’lim tizimini oliy ta’limga moslashtirish va korporativ hamkorlikning milliy modellarini ishlab chiqish masalalarini keng yoritganlar. Biroq, globallasuv shiddati va raqamli transformatsiya sharoitida ushbu aloqalarni masofaviy boshqarish va xalqaro ta’lim standartlari bilan uyg’unlashtirish masalalari qo‘shimcha tadqiqotlarni talab etadi.

Mazkur maqolani tayyorlash jarayonida tizimli yondashuv metodidan foydalanilib, oliy ta’lim va ishlab chiqarish aloqalari yaxlit bir tizim sifatida, uning tarkibiy qismlari bo‘lgan talaba, oliy ta’lim muassasasi, korxonalar va davlat o‘rtasidagi funksional bog‘liqliklar asosida o‘rganildi. Qiyosiy tahlil metodi orqali rivojlangan davlatlar, xususan, Germaniyaning amaliy fanlar universitetlari va Janubiy Koreyaning texnologik parklari tajribalari O‘zbekiston sharoiti bilan solishtirildi.

Shuningdek, tadqiqotda SWOT-tahlil metodi qo‘llanilib, oliy ta’lim va ishlab chiqarish aloqalarini boshqarishdagi mavjud imkoniyatlar, kuchli va zaif tomonlar hamda global raqobat va kadrlar oqimi kabi tashqi xavf-xatarlar aniqlandi. Abstrakt-mantiqiy fikrlash orqali to‘plangan ma’lumotlar umumlashtirilib, integratsiyalashgan boshqaruvning nazariy modeli ishlab chiqildi. Tadqiqotning metodologik asosini O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining oliy ta’limni rivojlantirishga oid farmon va qarorlari, shuningdek, YuNESKO va Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkilotining ta’lim va bandlik mutanosibli bo‘yicha hisobotlari tashkil etdi.

NATIJALAR

Oliy ta’lim va ishlab chiqarish integratsiyasini boshqarish jarayonlarini tahlil qilish shuni ko‘rsatdiki, o‘zaro aloqalarning samaradorligi bevosita hamkorlikning tashkiliy shakliga va boshqaruv mexanizmining moslashuvchanligiga bog‘liqdir. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, universitetlar qoshida tashkil etilgan innovatsion klasterlar va kichik tadqiqot korxonalarini talabalarning kasbiy kompetensiyalarini real ishlab chiqarish muhitida shakllantirish imkonini beradi. Olingan ma’lumotlar shuni tasdiqladiki, ishlab chiqarish korxonalarining real ehtiyojlari asosida ishlab chiqilgan va ish beruvchilar tomonidan taqrib qilingan o‘quv modullari bitiruvchilarning ishga joylashish ko‘rsatkichini an’anaviy ta’lim dasturlariga nisbatan sezilarli darajada oshirgan.

Shuningdek, boshqaruv tizimiga raqamli monitoring vositalari va mehnat bozorining elektron platformalari integratsiya qilinishi natijasida kadrlarga bo‘lgan istiqbolli talabni oldindan prognoz qilish va o‘quv rejalarini tezkorlik bilan yangilab borish imkoniyati

yaratildi. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, universitet va korxonalar o‘rtasidagi qo‘shma loyihalar doirasida amalga oshirilgan ilmiy-tadqiqot ishlari nafaqat talabalarning amaliy mahoratini oshirishga, balki korxonalaridagi texnologik jarayonlarni modernizatsiya qilishga ham xizmat qilgan. Bunda oliy ta‘lim muassasalarining byudjetdan tashqari mablag‘lari shakllanishida ishlab chiqarishdan kelib tushgan buyurtmalar ulushi ortganligi kuzatildi.

Boshqaruv mexanizmining samaradorligini baholash jarayonida ma‘lum bo‘ldiki, talabalarning ishlab chiqarish amaliyotini bevosita korxonalar mutaxassislaridan tomonidan baholanishi ularning mehnat bozorida raqobatbardoshligini mustahkamlagan. Natijalar shuni anglatadiki, globallashtirish sharoitida ta‘lim va biznesning bir nuqtada kesishishi nafaqat kadrlar tayyorlash sifatini yaxshilaydi, balki korxonalarining innovatsion faolligini oshirish orqali iqtisodiy barqarorlikka zamin hozirlaydi. Umumiy natijalar kredit-modul tizimi va ishlab chiqarish hamkorligining uyg‘unligi mamlakat inson kapitalining sifat jihatidan yangi bosqichga ko‘tarilishini ta‘minlamoqda.

Maqolaning muhokama qismida olingan natijalarning sabab-oqibat aloqalari, oliy ta‘lim va ishlab chiqarish integratsiyasidagi mavjud ziddiyatlar hamda boshqaruv tizimini takomillashtirishning strategik jihatlari tahlil qilinadi.

MUHOKAMA

Oliy ta‘lim va ishlab chiqarish integratsiyasini boshqarish natijalari shuni ko‘rsatadiki, globallashtirish sharoitida ta‘lim tizimi va iqtisodiyot tarmoqlari o‘rtasidagi aloqalar faqatgina tashkiliy tartib-taomillardan iborat emas, balki murakkab iqtisodiy-ijtimoiy jarayondir. Olingan ma‘lumotlar muhokamasi shuni namoyon qildiki, universitetlar va korxonalar o‘rtasidagi hamkorlik samaradorligi ko‘p hollarda tomonlarning manfaatlari qay darajada uyg‘unlashganiga bog‘liq bo‘lib qolmoqda. Boshqaruv tizimidagi asosiy muammolardan biri — oliy ta‘limning akademik talablari bilan ishlab chiqarishning tezkor iqtisodiy foydaga yo‘naltirilgan maqsadlari o‘rtasidagi nomutanosiblikdir.

Shuningdek, integratsiya jarayonlarini boshqarishda raqamli texnologiyalarning roli muhokama qilinar ekan, virtual platformalar va masofaviy ta‘lim imkoniyatlari nazariy bilim hamda amaliyot o‘rtasidagi masofani qisqartirishga xizmat qilishi qayd etildi. Biroq, faqatgina raqamli vositalarga tayanib qolish talabalarda real mehnat jarayonidagi muammoli vaziyatlarni his qilish va jamoada ishlash ko‘nikmalarini susaytirishi mumkin. Shu sababli, boshqaruv modelida yuqori texnologik simulyatsiyalar va ishlab chiqarish korxonalaridagi bevosita amaliyotning oqilona mutanosibligini saqlash muhimdir.

Muhokamaning yana bir muhim jihati — kadrlar tayyorlashda "Uchtalik spiral" (Triple Helix) tamoyilining milliy xususiyatlarga moslashishi bilan bog‘liq. Natijalar shuni ko‘rsatadiki, davlatning iqtisodiy rag‘batlantirish mexanizmlarisiz universitet va biznesning mustaqil integratsiyasi sust kechadi. Ishlab chiqarish korxonalarini ta‘lim jarayoniga

investitsiya kiritishga qiziqtirish uchun soliq imtiyozlari va qo‘shma innovatsion loyihalarni moliyalashtirishning yangi shakllarini ishlab chiqish boshqaruvning ustuvor yo‘nalishi bo‘lishi lozim.

Xulosaviy muhokama sifatida aytish mumkinki, oliy ta‘lim va ishlab chiqarish aloqalarini boshqarish tizimi dinamik xarakterga ega bo‘lishi kerak. Iqtisodiyotning global o‘zgarishlari oliy ta‘lim muassasalaridan byurokratik boshqaruvdan voz kechib, bozor kon’yunkturasiga moslashuvchan bo‘lishni talab qilmoqda. Bunda universitet nafaqat mutaxassis tayyorlovchi, balki ishlab chiqarish uchun yangi texnologik yechimlar taqdim etuvchi ilmiy-innovatsion markaz sifatida namoyon bo‘lishi kerak. Boshqaruv tizimining muvaffaqiyati esa mehnat bozorining kelajakdagi talablarini bashorat qilish va ta‘lim mazmunini shunga muvofiq oldindan shakllantirish qobiliyati bilan o‘lchanadi.

XULOSA

Globallashtirish sharoitida oliy ta‘lim va ishlab chiqarishning o‘zaro samarali aloqalarini boshqarish masalasini o‘rganish shuni ko‘rsatadiki, zamonaviy iqtisodiyotda oliy o‘quv yurtlari nafaqat akademik bilim berish maskani, balki mamlakatning innovatsion yuksalishini ta‘minlovchi asosiy drayverga aylanishi lozim. Tadqiqot natijalari shuni tasdiqlaydiki, ta‘lim va amaliyot o‘rtasidagi integratsiyaning muvaffaqiyati bevosita boshqaruv tizimining moslashuvchanligiga va davlat-xususiy sherikligi mexanizmlarining qay darajada joriy etilganligiga bog‘liq. Innovatsion klasterlar va o‘quv-ilmiy-ishlab chiqarish majmualarining tashkil etilishi talabalarning kasbiy kompetensiyalarini real bozor talablariga muvofiq shakllantirishning eng maqbul yo‘li ekanligi o‘z isbotini topdi.

Xulosa sifatida aytish mumkinki, oliy ta‘lim muassasalari va ishlab chiqarish korxonalari o‘rtasidagi hamkorlikni boshqarishda faqat ma‘muriy vositalar bilan cheklanib qolmay, balki tomonlarning iqtisodiy manfaatdorligini ta‘minlovchi mexanizmlarni kuchaytirish zarur. Bunda ta‘lim dasturlarini ishlab chiqarishning texnologik yangilanish sur‘atlariga mos ravishda muntazam yangilab borish, professor-o‘qituvchilarning amaliy malakasini bevosita korxonalarda oshirish va talabalarni ilmiy-innovatsion loyihalarga faol jalb etish strategik ahamiyatga ega. Bunday yondashuv oliy ta‘lim tizimining xalqaro miqyosdagi nufuzini oshirish bilan bir qatorda, milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Istiqbolda ta‘lim va ishlab chiqarish integratsiyasining boshqaruv modeli raqamli transformatsiya va global mehnat bozori tendensiyalarini inobatga olishi shart. Universitetlarning tadbirkorlik faoliyatiga kengroq imkoniyat yaratish, intellektual mulkni himoya qilish va ilmiy ishlanmalarni tijoratlashtirish jarayonlarini soddalashtirish mazkur aloqalarning barqarorligini ta‘minlaydi. Yakuniy xulosa shundan iboratki, faqatgina ta‘lim, fan va ishlab chiqarishning uch tomonlama mustahkam sinergiyasi orqali mamlakatning

barqaror iqtisodiy o‘shishiga va yuqori malakali, zamonaviy fikrlaydigan kadrlar tayyorlash tizimining samaradorligiga erishish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8 oktyabrdagi “O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PF-5847-son Farmoni.
2. Mirziyoev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. – Toshkent: “O‘zbekiston” nashriyoti, 2021. – 464 b.
3. Abdurahmonov Q.H. Inson kapitali: rivojlanish omillari va samaradorligi. – Toshkent: “Fan”, 2020.
4. Xolmurodov B.X. Oliy ta’lim va ishlab chiqarish integratsiyasi menejmenti. – Toshkent: “Iqtisodiyot”, 2020.
5. Muslimov N.A. Kasb ta’limi o‘qituvchilarini kasbiy shakllantirishning nazariy-metodik asoslari. – Toshkent: “Fan”, 2007.
6. Safarov, A. (2025). Reklamalarda ishonitiruvchi aloqa. Ilg‘or iqtisodiyot va pedagogik texnologiyalar, 2(1), 238-247. <https://doi.org/10.60078/3060-4842-2025-vol2-iss1-pp238-247>
7. Safarov, A. (2025). Reklamada ishonitirish va kreativ xabar strategiyasi. Marketing, 2(4), 488–499. <https://doi.org/10.5281/zenodo.15804955>
8. Safarov, A. (2025). Bilimni sertifikatlashga asoslangan oliy ta’lim tizimi. Ilg‘or iqtisodiyot va pedagogik texnologiyalar, 2(6), 746-751. <https://doi.org/10.60078/3060-4842-2025-vol2-iss6-pp746-751>
9. Safarov, A. (2025, 13-oktabr). Aristotelning etos, patos, logos tamoyillarini zamonaviy reklamalardagi ahamiyati. “Zamonaviy ilm-fan va ta’limning dolzarb masalalari: muammolar, vazifalar va yechimlar” xalqaro ilmiy-amaliy anjuman to‘plami. <https://doi.org/10.5281/zenodo.17341101>
10. Safarov, A. (2025). Reklama jozibadorligi. Global Science Review, 4(1), 205-208. <https://global-science-review.com/ojs/index.php/gsr/article/view/1462>